

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕЯКІ ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ, ЩО СПРИЧИНЯЮТЬ ТЕРОРИСТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Конєв О. Ю.

На підставі вивченої наукової літератури автор робить спробу аналізу причин тероризму на рівні особистості, коли в центрі уваги перебувають фактори, які детермінують поведінку окремої людини.

Ключові слова: тероризм, психологія терориста, причини тероризму.

На основаних изученной научной литературы автор делает попытку анализа причин терроризма на уровне личности, когда в центре внимания находятся факторы, которые детерминируют поведение отдельного человека.

Ключевые слова: терроризм, психология террориста, причины терроризма.

Based studied scientific literature author attempts to analyze the causes of terrorism on a personal level, when the focus are the factors that determine the behavior of the individual.

Keywords: terrorism, terrorist psychology, causes of terrorism.

Політичному насильству та проблемам, які воно спричиняє, зокрема безпосередньо тероризму, присвячено багато наукових праць. Автори досліджують причини, мотиви, механізми й психологію здійснення терористичних актів, прогнозують майбутнє й пропонують конструктивні ідеї ефективної стратегії боротьби з тероризмом. Вони привернули увагу не тільки до ступеня небезпеки проявів тероризму, а й заклали методологічний фундамент для плідного дослідження цього феномена, що є необхідною передумовою для його подолання.

Однак єдності думок щодо його причин сьогодні не досягнуто. Саме виявлення причин тероризму є ключовим моментом у процесі вироблення стратегії контртерористичної діяльності. Неправильна оцінка в цьому питанні може призвести та, на жаль, уже призводить до трагічних наслідків.

На нашу думку, причини, які породжують тероризм, дуже різноманітні і являють собою складну сукупність змінних, які розрізняються за своєю природою, тому він є об'єктом міждисциплінарного дослідження. Звідси - необхідність взаємодії фахівців у різних сферах людського знання. Більш того, проблема вивчення тероризму й, відповідно, планування антитерористичної діяльності пов'язана, на наш погляд, з необхідністю виділення різних рівнів аналізу, на яких необхідно проводити вивчення причин тероризму, що, у свою чергу, дасть можливість виявити помилки в діяльності держави і вади в ставленні інститутів громадянського суспільства до цього явища.

На підставі вивченої наукової літератури можна дійти висновку, що подібного роду аналіз повинен проводитися на різних рівнях. Проте першим є роль особистості. На цьому рівні в центрі уваги перебувають фактори, які детермінують поведінку окремої людини. Вивчення поведінки окремого терориста набуло значного поширення із середини ХХ ст. і було прямо пов'язане

з розвитком біхевіоризму в західній, насамперед американській, політичній науці. Аналіз джерел тероризму на індивідуальному рівні являє собою міждисциплінарне дослідження на перетині психології, соціології, кримінології та політології. Серед таких праць можна виокремити дослідження італійських соціологів С. Акуавіва "Герилья і революційна війна в Італії", А. Минуччі "Тероризм і криза в Італії", Л. Стортоні "Аналіз однієї терористичної організації: Прима Лінія", Ж. Пакуїно "Походження і загальні риси: про одне дослідження італійського тероризму", "Тероризм і політичне насильство", А. Сидж "Червоні бригади - статус", роботи швейцарського дослідника Г. Деникера "Стратегія антитерору", французького дослідника Р. Соле "Терористичний виклик", німецької дослідниці Й. Беккер "Діти Гітлера", роботу польського дослідника Бернгарда "Стратегія тероризму", роботу угорської дослідниці Є. Анчел "Міфи враженої свідомості", а також роботу американського політолога У. Лакера "Тероризм", дослідження англійських учених В. Уддіса, Ч. Паркіна та ін.

З одного боку, вивчаються зовнішні фактори, які призводять індивідуума до рішення взяти участь у терористичній діяльності. З іншого - необхідно визначити ті особистісні характеристики, які роблять одних людей більш схильними до тероризму, на відміну від інших. З погляду вибудовування антитерористичної стратегії, особливий інтерес на цьому першому рівні представляють чотири основні складові: вивчення психології окремих терористів, вивчення "портретів", вивчення умов, які спричинили або зробили можливим звернення до терору, і дослідження найбільш рельєфних характеристик лідерів терористів та їхніх прибічників.

Популярною є думка про те, що тероризм є психологічною патологією або девіантною поведінкою особистості. Із цього випливає, що якщо вдасться нейтралізувати психічно неповноцінних індивідуумів, тоді підґрунтя сучасного тероризму буде різко обмежене. Відповідно до цього політика повинна бути спрямована на затримання або знищення виконавців і замовників - не тільки для справедливого покарання, а й для того, щоб знищити самі джерела девіантної поведінки.

Найбільший інтерес викликає питання про те, чи є терористична поведінка результатом раціонального вибору, зробленого на основі ретельного аналізу співвідношення витрат і вигоди, або ж її викликано психічними силами, над якими сам терорист не владний. Останнє може включати в себе емоційне потрясіння, якого зазнав у дитинстві, нічим не стримуване бажання діяти, фрустрацію з приводу питань ідентичності тощо. Цілком зрозуміле прагнення відокремити терористів від "нормальної" частини людства, проте, незважаючи на значне поширення розмов про "безглузде" насильство, яке вчиняється "божевільними" терористами, існують переконливі наукові свідчення того, що вони "нормальні" за своїми психологічними характеристиками й поведінкою, яка передувала вчиненню актів насильства. Навіть терористи-смертники, щодо яких проведені численні дослідження, загалом мали нормальну психіку.

Дійсно важливим виявляється те, що фрустрації чи таланти психічно нормальних людей призводять до розпачу й насильства часто в результаті тиску оточуючих або лояльності стосовно групи або потреби в приналежності до неї, але це не є індивідуальною психічною ненормальністю.

З проблемою психічного стану терориста пов'язано й дуже важливе питання про те, чи можливо заздалегідь за якимось симптомами виявити тих людей, які більшою мірою можуть виявитися схильними до терористичної поведінки. Якщо існує певний психологічний "портрет" потенційного терориста, то постає можливість раннього виявлення подібного роду осіб і тим самим запобігання терористичному акту. У цьому напрямі спроби робилися неодноразово. Так, з демографічної точки зору в минулому робився висновок про те, що зазвичай терористами бувають молоді неодружені чоловіки, досить освічені, але з дуже обмеженими соціальними зв'язками й життєвими перспективами. Цей інтерес мав не стільки академічний характер, скільки бажання мати які-небудь відомості, які могли б допомогти в запобіганні подібним атакам у майбутньому. На жаль, необхідно констатувати, що в реальній практиці антитерористичної діяльності використовувати подібного роду "портрети" можна лише вкрай обмежено та розуміти всю їх умовність і приблизність.

Інше питання, що розглядається на цьому рівні, стосується того, які умови зовнішнього середовища сприяли зверненню людини до терористичного насильства. Багато написано з приводу зв'язку між об'єктивними умовами існування, такими як бідність, відсутність або брак освіти, політичне позбавлення громадянських прав, з одного боку, та зверненням до тероризму, з іншого. Так, наприклад, уже очевидно, що соціалізація молодих чоловіків у різних націоналістичних угрупованнях і політичних течіях призводить до формування контингенту потенційних терористів, відданих справі "руського мира" (в їхньому розумінні), і залишає малоімовірним для них інший життєвий шлях. У цьому разі пропонується надавати таким людям допомогу, давати освіту і професію, які б спрямували їхню енергію в більш продуктивному напрямі й зробили б для них можливими інші життєві сценарії.

Водночас дослідження показують, що люди можуть реагувати на умови позбавлення задоволення соціальних потреб по-різному. Як зауважує Петер А. Лупша (Peter A. Lupsha), екстремальна політична ангажованість можлива як результат "морального обурення" або "морального засудження". Тобто не стільки важливі об'єктивні умови життя, скільки відчувається індивідом

різниця між тим, що він має, і тим, чого він заслуговує (у матеріальному чи політичному плані). Якщо ця теорія справедлива, то надання допомоги, яка може не призвести до швидкого особистісного прогресу, потенційно здатна тільки ще більше дестабілізувати суспільство. Не виключено, що обурення і гнів можуть набути ще більшого поширення. На жаль, сьогодні наукові дослідження не дають однозначної відповіді на це запитання.

Отже, якщо причиною тероризму є складні умови життя, то допомога, що надається урядом, може знизити терористичну активність. Якщо ж джерелом є "соціальне обурення", то питання про забезпечення соціальної мобільності частини населення стає більш складним. Необхідно підкреслити фундаментальну політичну природу цієї загрози. Слід урахувати, що "соціальне обурення" може бути притаманне не тільки особистостям, а й цілим етнічним групам, які можуть із плином часу радикалізуватися в результаті непродуманих дій з боку держави.

Також постає важливе питання про психологічні та соціологічні відмінності між індивідуумами, яких рекрутують для участі в політичному насильстві, і їх лідерами. Робити будь-які узагальнюючі висновки з приводу лідерів, які представляють собою вкрай вузьке коло осіб, ще більш складно й проблематично, ніж щодо їх прибічників. Це питання вимагає ще дуже значної дослідної роботи. Проте оскільки рухати лідерами й рядовими терористами можуть різні причини, то вкрай важливо визначити істинні мотиви звернення до терористичної діяльності та згідно з цим визначити політику нейтралізації відповідних факторів.

Тому в подальших наукових дослідженнях, на наш погляд, слід звернутися до аналізу причини тероризму на рівні терористичної групи чи організації.

Література

1. Мошкова Л.І. Феномен виникнення та проявів тероризму в сучасних умовах: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / Л.І. Мошкова; Одес. нац. юрид. акад. - Одеса, 2001. - 24 с.
2. Lupsha, P.A. Explanation of political violence: some psychological theories versus indignation. Nov. 1. 1971. P. 88-104. Politics and Society.; 2

*Конєв О.Ю.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри ТСВП
ОДУВС*

Надійшла до редакції: 02.12.2014